

Remissvar betänkandet Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens (SOU 2025:63)

Örebro universitet uppskattar möjligheten att få lämna synpunkter på betänkandet Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens (SOU 2025:63). Vid Örebro universitet bedrivs utbildningar till läkare, psykolog, hälso- och sjukvårdskurator, arbetsterapeut, audionom, biomedicinsk analytiker, röntgensjuksköterska, sjuksköterska och specialistsjuksköterska. På avancerad nivå finns, förutom sex specialistsjuksköterskeprogram, vidareutbildningar på magister-/masternivå på flertalet av professionsutbildningarna.

Betänkandet berör i allra högsta grad alla universitet och högskolor som bedriver hälso- och sjukvårdsutbildningar. Det är därför oerhört viktigt att det finns representanter för lärosäten i utredningen och att det tas höjd för att tydliggöra styrning och ansvar för högre utbildning.

Reglering av fler yrken

Örebro universitet har inget att erinra mot förslaget om att medicinsk fotterapeut blir en skyddad yrkestitel. Hade det funnits en reglerad vidareutbildning med specialistexamina för arbetsterapeuter, audionomer, biomedicinska analytiker och röntgensjuksköterskor, vore det rimligt att även dessa får en skyddad yrkestitel motsvarande den som finns för specialistsjuksköterskor i patientsäkerhetslagen. Detsamma borde kunna gälla för avancerad specialistsjuksköterska (AVS) när den yrkesrollen har formaliserats i utbildningssystemet. I nuläget förefaller frågan om en reglering av nämnda yrken dock för tidigt väckt.

Författningsreglerad vidareutbildning för fler yrkesgrupper

Utredningen har haft i uppdrag att bedöma behovet av reglerad specialistkompetens eller specialistutbildning för fler legitimerade yrkesgrupper. Det framgår av kartläggningen att många yrken inom hälso- och sjukvården saknar en reglerad vidareutbildning. Örebro universitet välkomnar att psykologer får en nationell författningsreglerad vidareutbildning genom specialiseringstjänstgöring, något som även välkomnas av Psykologförbundet. År 2019 infördes legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvården. Sedan 1 juli 2024 är hälso- och sjukvårdskuratorsprogrammet som ges vid Örebro universitet den enda formella utbildningsvägen för legitimation. Utredningen berör inte hälso- och sjukvårdskuratorers vidareutbildning, vilket kan ses som en brist.

I flera fall är det yrkesföreningar som har upprättat specialistordningar (som till exempel för arbetsterapeuter) och i andra fall finns utbildning på avancerad nivå vid lärosätena som kan innebära möjlighet till specialisering. Utbildningar på avancerad nivå leder i regel till magister-/masterexamen, vilket förutom vunnen specialisering hos studenten ger behörighet till forskarutbildning. Som konstateras i utredningen råder brist på disputerade lärare i många professioner, varför det är klokt att en specialisering samtidigt leder till möjliga forskarstudier. Då specialisttjänstgöring inte leder till sådan kompetens är det ett sämre val för vidareutbildning.

Det framkommer vidare av utredningen att det bland arbetsgivare finns en efterfrågan på specialister inom många vårdyrken. Samtidigt framhålls flera gånger att brist på reglerad vidareutbildning kan göra det svårt att bedöma kompetensen hos de som har genomgått sådan. Det framstår som en klar fördel för arbetsgivarna med en reglerad vidareutbildning, där det är känt för alla vad som ingår och vilken kompetens som förvärvas. Även professionsföreningarna lyfter fram behovet av reglerad vidareutbildning.

Utredningen bedömer ”att det bör föreligga ett intresse från staten att ha tydligare ordning gällande vilka krav som ställs på en specialist yrkesverksam inom hälso- och sjukvården och tandvården och vilken kunskap en sådan specialist ska besitta, med hänsyn till patientsäkerheten.” Örebro universitet ansluter sig till den bedömningen. Det kan tilläggas att en reglerad vidareutbildning blir lättare att marknadsföra gentemot studenter, då den kan kopplas till framtida utvecklings- och karriärmöjligheter. Det skulle sannolikt också stärka specialistkompetensens ställning inom hälso- och sjukvården.

Mot bakgrund av ovanstående landar utredningen i slutsatsen att det ”för närvarande saknas förutsättningar att föreslå författningsreglerade vidareutbildningar för arbetsterapeuter, audionomer, biomedicinska analytiker, dietister, fysioterapeuter, optiker, röntgensjuksköterskor och tandhygienister”. Förslagen i betänkandet bedöms av Örebro universitet vara mycket kostnadskrävande varför alternativa modeller för specialistutbildning och specialiseringstjänstgöring för yrken med en utbildning på grundnivå i högskolan bör övervägas. Det behövs en vidare utredning.

Studentunderlaget avseende de mindre professionerna (t.ex. arbetsterapeuter) jämförs i utredningen med den stora gruppen sjuksköterskor, för att leda i bevis att det saknas förutsättningar att bedriva specialistutbildning för dessa. Utredningen bortser helt från att lärosätena redan idag driver utbildningar på avancerad nivå för dessa yrkesgrupper, dock inte utefter mål för yrkesexamina. I övrigt ”bedömer utredningen att en ny ordning för vidareutbildning bör utredas för vårdprofessioner med yrkesexamen på grundnivå, som utgår från vårdens behov av vidareutbildad personal.” Utredningen har alltså konstaterat behov av reglering, men avstår från att lämna förslag.

Vad gäller AVS uttalar utredningen att en sådan utbildning bör ges som uppdragsutbildning, i samråd mellan arbetsgivare och lärosäten. Örebro universitet ställer sig tveksam till att en sådan ordning leder till att en ny yrkesroll kan etableras. Det finns snarare risk för ett beställar-utförar-tänkande, som prioriterar kortsiktiga behov framför en bredare kompetens byggd på vetenskap, etik och beprövad erfarenhet. AVS bör istället byggas upp i dialog mellan profession, arbetsgivare och akademi med internationella förebilder och med lärosäten som huvudman för utbildningen. Örebro universitet är inte övertygad om att uppdragsutbildning är bästa sättet att säkra kvaliteten på en ny yrkesroll och i slutändan patientsäkerheten.

Vårdkompetenslyftet

För att tillgängliggöra vidareutbildning, trots att många professioner ännu saknar reglerad vidareutbildning, föreslår utredningen en stor satsning på uppdragsutbildning. Utredningen lyfter fram flera problem, som uppdragsutbildning ska lösa. Ett handlar om antagningssystemet, där antagning till specialistsjuksköterskeutbildningarna idag inte kan ske selektivt, det vill säga att en sökande garanteras plats utifrån en viss anställning. Systemet med utbildningstjänster är i sig förknippat med en grundläggande brist på likabehandling, eftersom alla som önskar vidareutbilda sig inte har möjlighet till sådan finansiering. Det är sällsynt med utbildningstjänster bortom specialistsjuksköterskeprogrammen. Om arbetsgivarna satsade på sådana skulle sannolikt intresset öka för vidareutbildning, men det gör också lärosätena ännu mer beroende av betalningsviljan hos regioner och kommuner. Redan idag är det uppenbart att intresserade potentiella studenter endast kan tänka sig vidareutbildning om den är betald från arbetsgivaren.

Vårdkompetenslyftet ska enligt förslaget finansieras genom att en myndighet handlar upp platser. Det är dock mycket oklart vad konsekvenserna blir för lärosätena av den ordningen. Det går inte att bortse från att en viss kritisk mängd studenter alltid måste till, för att en utbildning ska kunna ges. Det räcker därför inte att ett antal platser upphandlas i ett visst utbildningsprogram, om det sedan inte täcks upp av externa sökande med egen studiefinansiering.

Utredningen anser att verksamhetsförlagd utbildning (VFU) bör genomföras inom ramen för utbildningsanställningen. Den bortser då helt från syftet med verksamhetsförlagd utbildning, som är att studenten under handledning ska utveckla nya färdigheter. Det är därför långt ifrån säkert att den nuvarande anställningen är en lämplig plats för detta. Dessutom är det förknippat med jävsproblematik, som inte beaktas. VFU är en examinationsform, där studenten ska bedömas av handledare som kan göra detta opartiskt utifrån utbildningsmålen. Bristen på VFU-platser är inte ett tillräckligt skäl att sänka utbildningens kvalitet. Påståendet att ”bristen på VFU-platser avseende vidareutbildningarna kommer att avhjälpas, till stor del” är tveksamt. Det är snarare bristen på studenter än VFU-platser som är påtaglig inom specialistsjuksköterskeprogrammen.

Utredningen jämför Vårdkompetenslyftet med Lärarlyftet. Relevansen i den jämförelsen kan ifrågasättas eftersom hälso- och sjukvården består av många professioner till skillnad från lärarprofessionen. Att uppnå kritisk massa för utbildningar inom alla professioner blir därmed svårare. Det är inte sannolikt att en upphandlande myndighet skulle betala för tomma platser om inte tillräckligt intresse finns från arbetsgivarhåll att skicka studenter. Den stora personalbristen inom vården gör det oklart vilken omfattning av utbildningstjänster som ens är möjlig.

Remissvaret är utarbetat av Fakulteten för medicin och hälsa vid Örebro universitet.